

Robert Nozick, Anarhija, država i utopija

Jolić, Tvrtko

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2005, 4, 145 - 148**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:077149>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

u pogledu epistemologije odbacuje, te o istinosnom statusu tzv. *present-tense propozicija*. Tekst Timothyja Williamsona "Sosa on Abilities, Concepts and Externalism" bavi se Sosinom strategijom rješavanja sukoba između internalizma i eksternalizma u filozofiji uma.

Treći dio knjige ("Replies") čine Sosini odgovori na gore navedene tekstove s područja epistemologije.

Knjiga *Ernest Sosa and His Critics* predstavlja vrijedan doprinos suvremenim filozofskim raspravama, prije svega onim s područja epistemologije, ali i s područja analitičke metafizike i filozofije uma. Kao jednu od njenih glavnih prednosti može se istaknuti to što pokušava na svojevrsan način imitirati živu diskusiju među stručnjacima, prezentirajući njihove rasprave u okviru jednog djela, vrlo poticajnog, ali i zahtjevnog u smislu pretpostavke čitateljevog prethodnog poznavanja teorija većine autora tekstova koje sadrži.

Laura Blažetić

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb

lablazg@yahoo.com

Robert Nozick, *Anarhija, država i utopija*, prevela Božica Jakovlev, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003, 447 str.

Jedna od najvećih "opasnosti" koja u knjižarama i knjižnicama vreba neiskusne čitatelje željne anarhističke literature jest knjiga Roberta Nozicka *Anarhija, država i utopija*. Zgroženi divljanjem globalnog i lokalnog kapitalizma, razočarani političkim procesima u državi i u svijetu, pred policom s knjigama dvoume se između osamnaest naslova Noama Chomskog i knjige Roberta Nozicka. Naslov Nozickove knjige, brz pogled na njezin sadržaj kao i privlačan, 'darkerski' izgled ovitka hrvatskog prijevoda ukazuju da je baš to ono što traže – opis života u anarhiji, borba protiv svemoćne države i vizija utopije. Došavši kući naš čitatelj počinje čitati. Prva bi rečenica predgovora mogla biti izvrstan slogan na transparentu: 'Pojedinci imaju prava i postoje stvari koje im nijedna osoba ili skupina ne smije učiniti (a da ne povrijedi njihova prava).' No već u drugom odlomku Nozick daje do znanje da je jedan oblik države ipak opravdan. I ne samo to: 'država se ne smije poslužiti svojim aparatom prisile da bi primorala jedne građane da pomognu drugima.' Nakon te ideje koja isključuje sve oblike državno sponzorirane zdravstvene i socijalne zaštite, novi hladan tuš za našeg anarhističkog čitatelja je i Nozickova ideja da se državni poslovi ograniče na policijsku i vojnu zaštitu. Daljnju

Nozickovu tvrdnju da je takva država pravedna i inspirativna, jednom riječju utopija, anarhist može shvatiti tek kao provokaciju. Ukoliko čitatelj već nakon tih nekoliko uvodnih stranica ne odbaci knjigu i posegne za nekom standardnom anarhističkom literaturom, u njoj će pronaći mnoštvo zanimljivih argumenata.

Knjiga je, kako i naslov sugerira, podijeljena u tri dijela. U prvome dijelu, naslovljenom 'Teorija prirodnog stanja ili kako dospjeti do države bez naročitog napora', Nozick iznosi argumente kako bi se iz prirodnog stanja izrodio jedan oblik minimalne države čija bi funkcije bile ograničena na pružanje zaštite od krađe, prevare i agresije. Bitna sastavnica argumenta jest dokaz da bi takva država nastala bez kršenja ičijih prava, isključivo voljnim odlukama pojedinaca koji stupaju u međusobne odnose na slobodnom tržištu. Time Nozick nasuprot anarhista pokazuje kako država može postojati a da ne krši ničija prava. Nozick se u opisu anarhije uvelike služi Lockevim opisom prirodnog stanja unutar kojega se predviđa da pojedinci djeluju u okvirima prirodnog prava. Shvaćanje da svaki čovjek ima prirodno pravo na život, slobodu i vlasništvo, ugrađeno je u tezu vlasništva nad samim sobom (*self-ownership thesis*) koja služi kao polazište za Nozickova promišljanja i temeljna je postavka libertarijanizma. U najjednostavnijem obliku ona kaže da svatko ima pravo raspolagati sa svojim životom na način na koji on ili ona to želi (pod pretpostavkom da poštuje slično pravo za druge).

Ta teza leži i u podlozi Nozickovog pokušaja da u drugom dijelu knjige pokaže da nijedna država koja bi imala veće ovlasti od minimalne ne bi bila opravdana. U tu svrhu Nozick izlaže teoriju ovlaštenja u kojoj se s pomoću tri jednostavna načela (načela pravednosti u stjecanju, pravednosti u prijenosu i rektifikacije) utvrđuje je li neka raspodjela dobara i položaja u društvu pravedna. Ta teorija pravednosti je povijesna teorija, što će reći da pravednost raspodjele ovisi o tome kako je do nje došlo. Insistiranje na povijesnosti pravednosti uključuje i odbijanje zamisli da bi se raspodjela trebala odvijati prema nekom obrascu raspodjele. Prvo od tih obilježja, utjecaj povijesti stjecanja na pravednost, odvaja Nozickovu teoriju od onih teorija pravednosti koje smatraju da je u ocjeni pravednosti neke raspodjele bitno jedino kako su dobra na kraju raspodijeljena, odnosno tko završava s čim. Drugo obilježje odvaja ih od onih povijesnih teorija pravednosti koje svoja načela temelje na nekom obrascu ili uzorku, pri čemu raspodjela varira zajedno s nekom prirodnom dimenzijom. Kako bi pokazao da te 'uzorkovane' teorije ne udovoljavaju našim intuicijama o pravednosti, Nozick prezentira svoj slavni primjer s košarkašem Wiltom Chamberlainom. Ako ljudi u skladu s nekim pravednim obrascem uistinu posjeduju svoju imovinu, i ako je veliki dio njih voljan dio te imovine prenijeti na Wilta Chamberlaina kako bi uživali u gledanju njegovih majstorija pod obručom, onda nužno slijedi da će doći do promijene omjera raspodjele imovine tako da će Chamberlain imati više a njegovi obožavatelji manje. Ako pretpostavimo da je raspodjela sredstava prije tog prijenosa bila u skladu s nekim obrascem kojeg smatramo praved-

nim, Nozickov je stav da onda moramo prihvatiti da je i novonastala raspodjela koja krši prvotni obrazac isto tako pravedna. Sloboda razbija sve obrasce.

Da bi teorija ovlaštenja bila funkcionalna, Nozicku je potrebna teorija izvornog stjecanja vlasništva nad bezvlasnim predmetima. Ovisno o tome koju teoriju stjecanja prihvaćaju, libertarijanci će imati bitno različit odnos prema pitanju jednakosti unutar društva. Kao i u slučaj prirodnog stanja, Nozick i ovdje slijedi Locke. Vlasničko pravo nad nekim predmetom stječe se pod uvjetom da 'za ostale ostane dovoljno i jednako dobro', kako kaže Locke. Nozickovo tumačenje tog lockeovskog uvjeta ostavlja dosta prostora za značajne nejednakosti unutar društva. Za liberalne teoretičare pravednosti takve nejednakosti su nepravedne i treba ih ukinuti ili, kao što to izložio Rawls u svom drugom načelu pravednosti, dopustiti samo ukoliko su na dobrobit onih najsiromašnijih. Upravo je to načelo razlike predmet Nozickove detaljne kritike. Priznajući da Rawlsova *Teoriji pravednosti* označuje prijelomnu točku suvremene političke filozofije, Nozick ukazuje na neke njene nedostatke u oblikovanju modela izvornog položaja, nepravednosti načela razlike i uloge prirodnih sposobnosti u pravednoj raspodjeli. Ideji jednakosti mogućnosti Nozick prigovara da svojim gledanjem na život kao na utrku s jednim sudcem, startnom i ciljnom ravninom, podcjenjuje zasebnost pojedinaca i raznolikost ciljeva koje oni slijede.

'Utopija' je naslov trećeg dijela knjige u kojemu Nozick, sukladno svojem libertarijanizmu, ne daje opis idealne ljudske zajednice. Sve što jedna libertarijanistička politička teorija može dati jest 'okvir za utopiju' unutar kojega će najrazličitiji pojedinci imati slobodu da ostvare svoju idealnu koncepciju dobra. Nozick smatra da je upravo minimalna država kako ju je on prikazao u svojoj knjizi okvir za utopiju te se stoga može očekivati da minimalna država zadobije povjerenje i potporu svojih građana.

U ovom kratkom prikazu nije moguće pobrojati sve teme kojih se Nozick u ovoj knjizi dotiče. Zahvaljujući Nozickovom osebnom stilu pisanja i argumentiranja, samo dio njih uključen je u ono što bismo mogli označiti središnjim argumentom za nastanak i opravdanje minimalne države. Veliki broj tema, poput kritike utilitarizma, životinjskih i radničkih prava, kao i prava velikih korporacija itd., raspravljene su mimo te središnje argumentacije. Brojne digresije ponekad otežavaju praćenje dokaznog postupka, ali, zajedno s nizom duhovitih primjera, razbijaju monotoniju čitanja jednog tako opširnog djela kao što je *Anarhija, država i utopija*. U svakom slučaju, ova knjiga nije lagan zalogaj, jer osim spremnosti da se prate Nozickovi često složeni dokazi, od čitatelja zahtijeva da upusti u razmatranje načela teorije racionalnog izbora i ekonomije.

Što se tiče hrvatskog prijevoda, ovdje bih se osvrnuo samo na jedno prevoditeljsko rješenje za koje smatram da nije posve adekvatno. Radi se o 'equality of opportunity', pojmu koji se često susreće u okviru političke filozofije. Prevoditeljica na većini mjesta 'opportunity' prevodi sa 'startna pozi-

cija', što u primjeru utrke za nagradu kojim se Nozick služi uistinu i ima djelomično opravdanje. Međutim, u političkoj filozofiji taj pojam ima daleko širu uporabu. Prikladniji bi bio izraz 'jednakost mogućnosti' što je prijevod koji se već ustalio u hrvatskoj literaturi o političkoj filozofiji (vidi npr., J. Rawls, *Politički liberalizam*, KruZak 2000). Vrlina tog rješenja jest da se može upotrebljavati i u kontekstima mimo primjera utrke. No ni ono nije bez svojih nedostataka. Treba ga razlikovati od puke mogućnosti (*possibility*), no tomu se može doskočiti, primjerice, konstrukcijom 'izgledna mogućnost'.

Bez obzira na zahtjevnost knjige i neke propuste u prijevodu, Nozickova knjiga je obvezna, a vjerujem i inspirativna literatura za sve one koje zanima društvo i svijet u kojem živimo, pa tako i za anarhista s početka recenzije.

Tvrtko Jolić

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb
tvrtko@ifzg.hr

Mirko Dražen Grmek, *Medejin kotao: Pokusi na živim bićima u antici*, s francuskog prevela Ana Buljan, ArTresor naklada, Zagreb 2004, 195 str.

U raspravama o prirodi antičke znanosti kao naročito kontroverzno pojavljuje se pitanje jesu li antički znanstvenici poznavali eksperimentalnu metodu i služili se njome. Sa stajališta modernog shvaćanja znanosti to se pitanje čini važnim za procjenu statusa antičke znanosti, a istraživači su oko toga podijeljeni. Mnogi tako pristaju uz ocjenu, koju je davno iznio Francis Bacon,¹ da u antici nije bilo eksperimentiranja (Whewell, Sambursky, Vernant, Verdenius, von Fritz i dr.),² no nisu malobrojni ni oni koji tvrde suprotno, da su se antički znanstvenici služili eksperimentalnom metodom (Burnet, Farrington, Edelstein, Zubov i dr.).³ Takva podijeljenost nije neo-

¹ *Novum Organum* I, 73.

² W. Whewell, *History of the Inductive Sciences*, New York, 1837, ³1857; S. Sambursky, *The Physical World of the Greeks*, Princeton, 1956; J.-P. Vernant, "Remarques sur les formes et les limites de la pensée technique chez les Grecs", *Revue d'histoire des sciences* 10 (1957), 205–225; W. J. Verdenius, "Science grecque et science moderne", *Revue philosophique* 152 (1962), 319–335; K. von Fritz, *Grundprobleme der Geschichte der antiken Wissenschaft*, Berlin / New York, 1971.

³ J. Burnet, *Early Greek Philosophy*, London, 1930; B. Farrington, "The Greeks and the Experimental Method", *Discovery* 18 (1957), 68–69; L. Edelstein, "Recent Trends in the Interpretation of Ancient Science", *Journal of the History of Ideas* 13 (1952), 573–604; V. P. Zubov, "Beobachtung und Experiment in der antiken Wissenschaft", *Das Altertum* 5 (1959), 223–232.